

УДК 338.24

Н.В. Мица, ст. викладач

Хмельницький економічний університет, м. Хмельницький, Україна

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ЕНЕРГОЗБЕРІГАЮЧОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Досліджено етапи та принципи здійснення енергозберігаючої політики в Україні. Розглянуто основні проблеми енергозбереження та запропоновано шляхи їх вирішення.

Актуальність теми. Вичерпність паливно-енергетичних ресурсів та поглиблення екологічного навантаження змушують людство шукати нові шляхи вирішення проблеми енергозабезпечення. Вагомим фактором для послаблення зазначеної проблеми для України є активне впровадження енергозбереження, яке, за оцінками окремих фахівців, може зменшити потреби в енергії в країні на 51,3 % [1]. Але досягти результатів у енергозбереженні можна лише за умов активного державного сприяння. Саме держава повинна забезпечити сприятливі умови для стимулювання енергозбереження в усіх галузях народного господарства та підвищення енергоефективності.

Аналіз публікацій. Актуальність проблем енергозбереження в нашій країні обумовлюють інтерес у науковців та практиків до цього питання. Заслужують на увагу праці Геєця В.П., Єрмілова С.Ф., Микитенко В.В., Ратушняка Г.С., Суходолі П.М. та ін. Проте помітних позитивних зрушень у вирішенні вказаної проблеми на загальнодержавному рівні не спостерігається.

Виклад основного матеріалу. Енергозбереження визначене в Україні одним з пріоритетних напрямків державної політики. Основними цілями вітчизняної політики енергозбереження визначено:

- доведення енергоемності валового внутрішнього продукту до сучасного рівня розвинених країн;
- скорочення імпорту газу і нафти;
- значне зменшення техногенного навантаження на навколишнє середовище [2, ст. 3].

Можна виділити три етапи проведення політики енергозбереження (табл. 1).

Таблиця 1

Етапи проведення політики енергозбереження [3]

№ етапу	Етап енергозбереження	Основні заходи
1	Першочергові антикризові дії	Наведення елементарного порядку в енергозабезпеченні та енерговикористанні (облік, контроль, короткотермінові організаційні та технічні заходи, в промисловості, будівництві, аграрному секторі, на транспорті, у невиробничій сфері). Важливе значення має енергозбереження в побуті (наприклад, утеплення будинків, використання енергозберігаючих ламп)
2	Перехідний період формування ринкових відносин (регульованого енергетичного ринку)	Підвищення енергетичної ефективності виробничої та невиробничої сфер; використання науково-технічного потенціалу, модернізація виробництва; створення та впровадження конкурентоспроможної техніки; розробка повної системи стандартів та нормативів, комплексний енергетичний аудит. Етап передбачає створення енергоефективних зон, пілотних проєктів, інтенсивний обмін досвідом
3	Перспективна політика енергозбереження	Здійснення структурної перебудови; суттєве зниження негативного впливу техногенних факторів; формування оптимальних рівнів самоенергозабезпечення регіонів, галузей; забезпечення задоволення соціально-побутових потреб людини

Здійснення енергозберігаючої політики в Україні не призводить до помітних позитивних зрушень. Україна, будучи енергодефіцитною країною, яка більшу частину потреби в енергоресурсах задовольняє за рахунок імпорту, характеризується одним з найвищих показників енергоємності ВВП у світі. Це послаблює енергетичну безпеку країни і вимагає термінових дій на всіх рівнях, зумовлює необхідність здійснення переходу від вирішення локальних задач енергозбереження до вирішення комплексних системних задач.

Зменшення енергоємності ВВП в Україні можливе шляхом активної реалізації потенціалу енергозбереження на всіх рівнях: від загальнодержавного до рівня конкретного споживача.

Потенціал енергозбереження – це можливе зниження обсягів енергоспоживання при випуску одного і того ж обсягу продукції при забезпеченні незмінних умов життя населення [4].

У структурі потенціалу енергозбереження виділяють дві складові:

1. Технічна (технологічна) складова передбачає підвищення ефективності виробництва (видобутку), перетворення, транспортування та споживання енергоресурсів і, відповідно, зниження енергоємності продукції та надання послуг за рахунок впровадження новітніх енергоефективних технологій та енергозберігаючих заходів.

2. Структурна складова охоплює зміну макроекономічних пропорцій в економіці з метою зниження рівнів енергоспоживання; зменшення частки енергоємних галузей і виробництв промисловості й транспорту за рахунок розвитку наукомістких галузей та виробництв з низькою енергоємністю та матеріаломісткістю.

Структурний та технічний (технологічний) фактори залежать від міжгалузевих та внутрішньогалузевих зрушень в економіці країни. Загальний потенціал енергозбереження за рахунок зазначених факторів в економіці України до 2030 року за базовим сценарієм розвитку економіки складає 318,36 млн. т у. п. (табл. 2).

Таблиця 2

Структура потенціалу енергозбереження України [5]

Складова потенціалу	Очікуваний результат, млн. т у. п.	Частка у загальній величині, %
Технічна (технологічна) складова		
Галузева	175,93	55,3
Міжгалузева	22,13	6,95
Разом	198,06	62,25
Структурна складова		
Галузева	61,65	19,36
Міжгалузева	58,65	18,39
Разом	120,3	37,75
Всього	318,36	100

Для досягнення корисного ефекту потрібно якомога повніше використовувати енергетичні ресурси, звести до мінімуму нераціональні витрати, розширювати перелік енергоносіїв, доповнюючи їх альтернативними та відновлюваними джерелами енергії, залучати до енергозбереження максимально більшу кількість людей.

Для реалізації зазначеного потенціалу необхідно здійснювати значні капіталовкладення, але в Україні відсутні інвестори, які хотіли б вкладати кошти в енергозберігаючі проекти, а у вітчизняних підприємств, здебільшого, немає коштів. Тому проблемним моментом у здійсненні енергозбереження є фінансування за залишковим принципом.

Таблиця 3

Динаміка та структура фінансування заходів енергозбереження [1; 6]

Обсяги фінансування, млн. грн	Всього			У тому числі							
				Державний бюджет		Місцевий бюджет		Кошти підприємств		Інші джерела (кредити, іноземні інвестиції)	
	План	Факт	%	Факт	%	Факт	%	Факт	%	Факт	%
1996	*	21,6	-	5,6	25,93	1,4	6,48	12,9	59,72	1,8	8,33
2000	2307,5	337,7	14,6	38,1	11,28	32,5	9,62	189,5	56,11	77,5	22,95
2005	9753,0	1322,3	13,6	109,2	8,26	161,2	12,19	809,2	61,20	242,7	18,35
2006	13787,6	3079,0	22,3	164,7	5,35	251,1	8,16	2301,3	74,74	362	11,76
2007	13787,6	5205,4	37,8	693,9	13,33	536,5	10,31	3420,9	65,72	554	10,64
2008	13787,6	7074,4	51,3	442,7	6,26	772,1	10,91	3702,6	52,34	2157	30,49
2009	13787,6	5071,7	36,8	442,7	8,73	185,6	3,66	2424,8	47,81	1997,3	39,38

* відсутні дані

Найбільшу частку у структурі джерел фінансування енергозберігаючих заходів становлять кошти підприємств (рис. 1). Але можливості вітчизняних підприємств обмежені, тому виникає потреба у державній підтримці та стимулюванні.

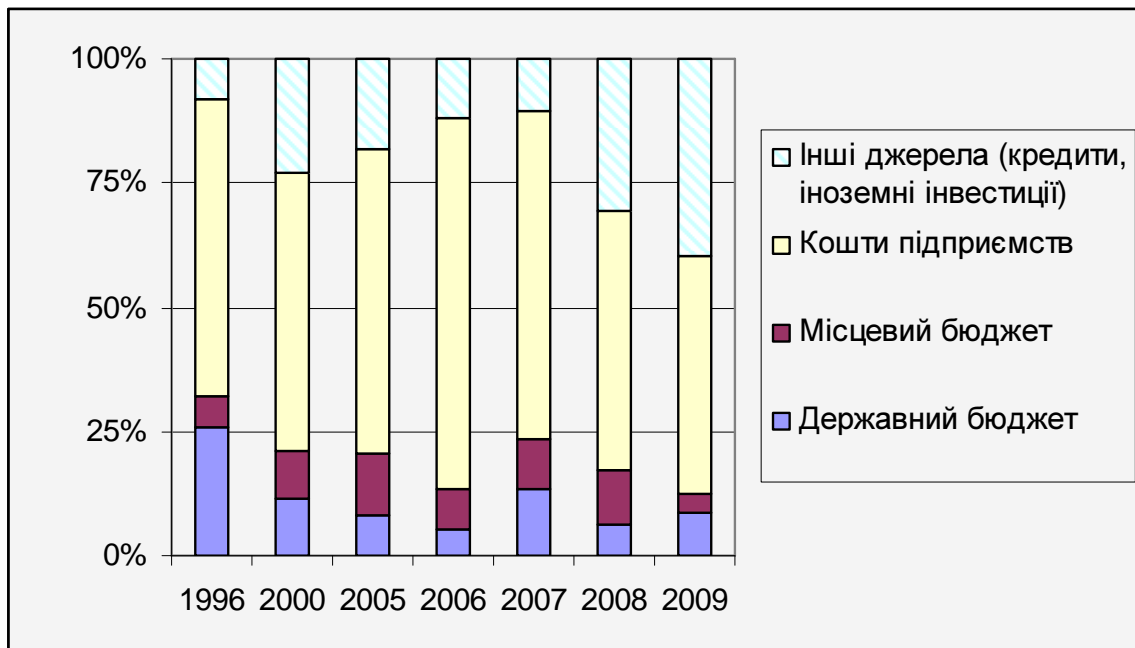

Рис. 1. Структура джерел фінансування енергозберігаючих заходів в Україні

Стимулювання енергозбереження та енергоефективності з боку держави (бюджетне фінансування, надання кредитних та податкових пільг), що були проголошені у Законі України «Про енергозбереження» як інструменти державної політики, через дефіцит державного бюджету фактично не здійснювалося.

Енергозбереження національної економіки є складною багатогалузевою проблемою, що потребує системного дослідження процесів, які відбуваються в економіці, визначення сукупності факторів, які впливають на ці процеси та ефективність управлінських рішень. Чинники впливу на енергозбереження систематизовано на рисунку 2, що дозволить спрямовувати дії держави на посилення чи послаблення впливу конкретного фактора.

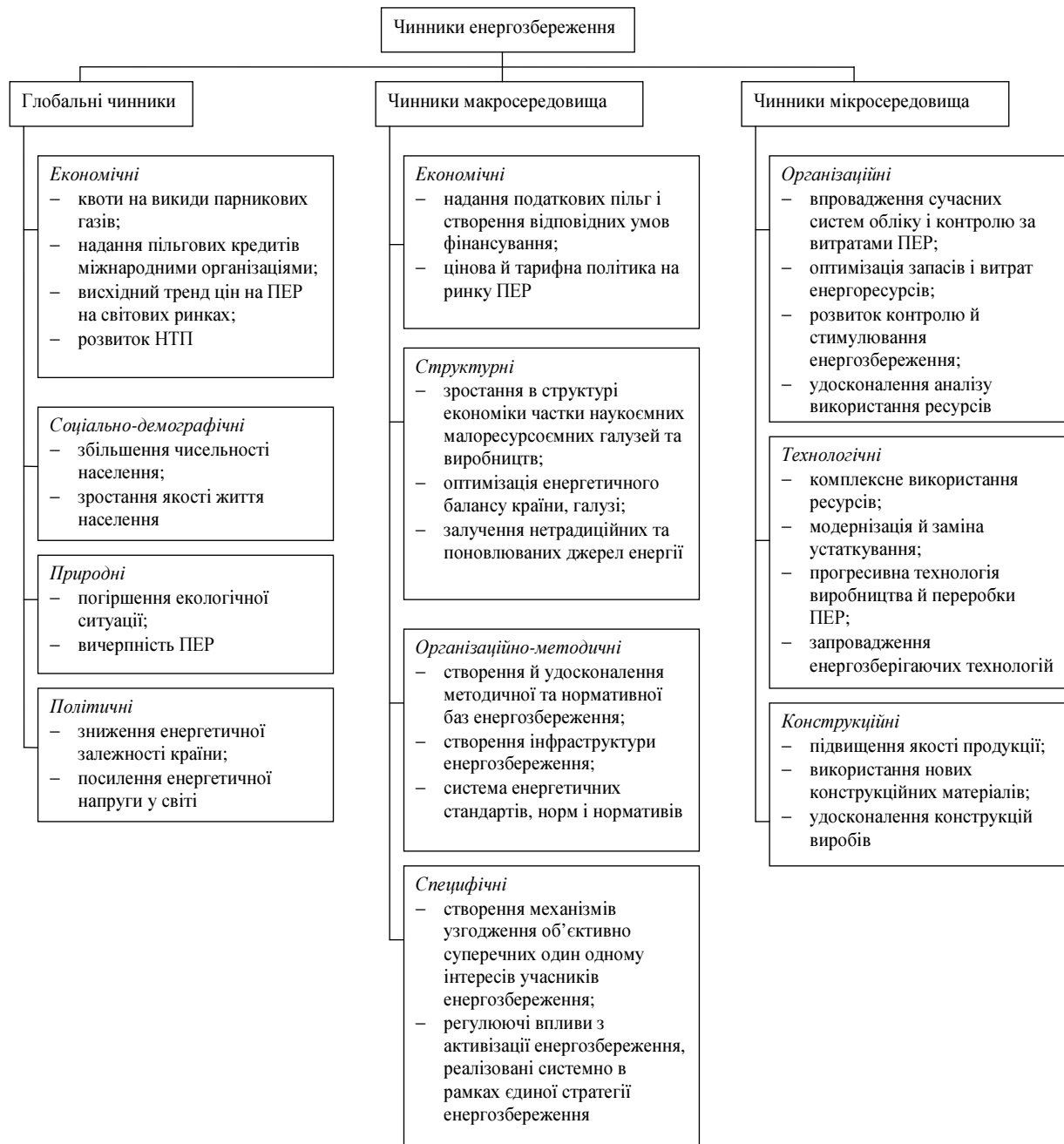

Рис. 2. Систематизація чинників енергозбереження

Джерело: узагальнено автором на основі [6-9]

Основними принципами державної політики у сфері енергозбереження визначено:

- створення державою економічних і правових умов заінтересованості в енергозбереженні юридичних та фізичних осіб;
- здійснення державного регулювання діяльності у сфері енергозбереження на основі застосування економічних, нормативно-технічних заходів управління;
- пріоритетність вимог енергозбереження при здійсненні господарської, управлінської або іншої діяльності, пов'язаної з видобуванням, переробкою, транспортуванням, зберіганням, виробленням та використанням паливно-енергетичних ресурсів;
- наукове обґрунтування стандартизації у сфері енергозбереження та нормування використання паливно-енергетичних ресурсів, необхідність дотримання енергетичних стандартів та нормативів при використанні палива та енергії;

д) створення енергозберігаючої структури матеріального виробництва на основі комплексного вирішення питань економії та енергозбереження з урахуванням екологічних вимог, широкого впровадження новітніх енергозберігаючих технологій;

е) обов'язковість енергетичної експертизи;

є) популяризація економічних, екологічних та соціальних переваг енергозбереження, підвищення громадського освітнього рівня у цій сфері;

ж) поєднання методів економічного стимулювання та фінансової відповідальності з метою раціонального використання та економного витрачання паливно-енергетичних ресурсів;

з) встановлення плати за прямі втрати і нераціональне використання паливно-енергетичних ресурсів;

и) вирішення проблем енергозбереження у поєднанні з реалізацією енергетичної програми України, а також на основі широкого міждержавного співробітництва [2].

Для досягнення результатів, зазначених в Енергетичній стратегії України, необхідна державна підтримка в галузі енергоефективності та енергозбереження. Державна політика в галузі енергозбереження повинна забезпечувати:

— надання можливості енергоспоживачам брати участь при найбільш сприятливих умовах в інвестуванні енергозберігаючих проектів;

— залучення у сферу енергозбереження інвестиційних ресурсів банків та інших зацікавлених міністерств та відомств;

— видача ліцензій на виробництво енергозберігаючого обладнання і впровадження екологічно чистих енергозберігаючих технологій;

— організація демонстраційних проектів у сфері енергозбереження;

— організація енергоаудитів, попередніх досліджень, а також консультативної допомоги у проведенні експертизи в галузі енергоспоживання та енергоефективності;

— проведення експертизи з метою визначення ступеня впливу заходів з підвищення енергоефективності на навколишнє середовище;

— мобілізація та залучення партнерів до проведення наукових досліджень і розробок зі створення й освоєння нових енергозберігаючих технологій;

— підвищення інформованості споживачів про переваги енергозбереження, можливі напрямки зростання енергоефективності.

На сьогодні в Україні дуже гостро стоїть питання надійного та доступного забезпечення паливно-енергетичними ресурсами. Кризові явища в ПЕК загрожують національній безпеці, негативно впливають на розвиток економіки та спричиняють соціальні конфлікти. Світовий досвід дає певні рекомендації щодо розв'язання цієї проблеми, зокрема структурну перебудову економіки на користь менш енергомістких галузей, енергозбереження, застосування відновлюваних джерел енергії. Ці заходи спроможні суттєво поліпшити ситуацію в ПЕК нашої держави, тому в жодному разі не можна ними знехувати. Проте позитивний ефект буде досягнуто лише за умови системного підходу, коли енергозбереження буде активно впроваджуватися на рівні держави, народного господарства, окремих галузей, підприємств та конкретних споживачів.

Вирішенню проблеми буде сприяти застосування інтеграційного підходу щодо стратегії розвитку паливно-енергетичного комплексу України на період до 2030 року. Стратегічною ціллю нашої держави повинно стати вбудовування держави до системи міжнародної енергетичної безпеки, позиціонування її як невід'ємного елемента ланцюгу видобутку-транспортування-споживання енергії, перетворення залежності України на незалежність країни. Досягнення цієї мети повинно відбуватися за рахунок підвищення ролі нашої країни в світових енергетичних процесах, активної дипломатичної підтримки, спрямованої на консенсус при вирішенні спірних питань і впровадження гнучких та сучасних заходів розвитку паливно-енергетичного комплексу України з урахуванням досвіду інших країн.

При реалізації політики енергозбереження виникає безліч проблем. Основні проблеми, що потребують негайного вирішення, представлено на рисунку 3.

Проблема	Шляхи вирішення
Відновлення структури державного управління енергозбереженням	⇒ Утворення Державного комітету України з ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів із спеціальним статусом на базі Державного комітету України з енергозбереження, що ліквідується
Приведення окремих положень законодавства у сфері енергозбереження у відповідність до економічної ситуації, зокрема необхідно створити умови економічної зацікавленості суб'єктів господарювання до підвищення ефективності використання енергоресурсів.	⇒ Розроблення проектів змін до податкового законодавства в частині обмеження віднесення на валові витрати, спожитих суб'єктами господарювання енергоресурсів та встановлення збору за перевитрати енергоресурсів понад норми питомих витрат енергоресурсів
Удосконалення порядку нормування питомих витрат енергоносіїв	⇒ Прийняття нової редакції Закону України „Про енергозбереження” – Закону України „Про енергоефективність”
Створення системи нових енергетичних стандартів	⇒ Прийняття нової редакції Закону України „Про енергозбереження” – Закону України „Про енергоефективність”
Удосконалення системи державної експертизи з енергозбереження	⇒ Прийняття нової редакції Закону України „Про енергозбереження” – Закону України „Про енергоефективність”
Запровадження обов'язкової статистичної звітності щодо використання енергоресурсів	⇒ Прийняття нової редакції Закону України „Про енергозбереження” – Закону України „Про енергоефективність”
Створення єдиного механізму державного контролю у сфері енергозбереження, уникаючи дублювання функцій органів державної влади у цих сферах	⇒ Прийняття нової редакції Закону України „Про енергозбереження” – Закону України „Про енергоефективність”
Встановлення адекватної юридичної відповідальності юридичних осіб, посадовців та громадян за неефективне використання паливно-енергетичних ресурсів	⇒ Підготовка змін до відповідних статей Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо збільшення розмірів штрафів за правопорушення у сфері енергозбереження; запровадження фінансової відповідальності юридичних осіб за неефективне використання паливно-енергетичних ресурсів
Забезпечення переходу до масового застосування приладів обліку споживання енергоресурсів	⇒ Комітетом розроблено проект Закону України "Про комерційний облік ресурсів, передача яких здійснюється мережами"

Рис. 3. Основні проблеми енергозбереження та шляхи їх вирішення

При цьому слід враховувати, що проблеми та задачі енергозбереження постійно і швидко змінюються. Тому, на наш погляд, слід взяти на озброєння принцип управління шляхом ранжування стратегічних задач. Він є системою, що передбачає наступні заходи:

1. Необхідність встановлення постійного спостереження за всіма змінами в середовищі: ринковими, фінансовими, соціальними, політичними.
2. Результат аналізу цих змін, а також оцінку ступеню швидкості прийняття рішень доповідають у відповідні органи по мірі вияву небезпеки чи нових загроз.
3. Для прийняття правильного рішення державні органи розподіляють свої цілі та задачі на різні категорії:
 - архітермінові та архіважливі, які потребують негайного розгляду та вирішення;
 - завдання середньої терміновості;
 - важливі, але не термінові завдання, які потребують постійного спостереження, контролю, розвитку та відповідних рішень в майбутньому;

- імовірнісні рішення, які відкидаються в процесі вивчення.

4. Термінові задачі передають для вивчення та розробки рішень у відповідні урядові структури.

5. Прийняття рішень та їх реалізація обов'язково контролюється з врахуванням можливих стратегічних наслідків для країни в цілому.

6. Склад задач безперервно переглядається, поновлюється, ранжується.

Стратегічні задачі потрібно ранжувати залежно від впливу на досягнення загальнодержавних цілей енергозбереження [10]. Для застосування цього підходу необхідно чітко визначити права та обов'язки, межі компетенції державних органів, що регулюють ПЕК та вирішують проблему енергозбереження в Україні.

Висновки. Відсутність чіткої та врегульованої державної політики, наявність системних недоліків і низька ефективність та результативність державного управління в цій сфері, продовжує сповільнювати можливість досягнення значних результатів в галузі енергозбереження. Пріоритетність енергозбереження не простежується у рішеннях органів влади ні державної, ні регіональних.

Законодавство з питань енергозбереження не відповідає сучасному рівню розвитку суспільних відносин, дії органів виконавчої влади з реалізації державної політики щодо енергоефективності не мають системного характеру, а запроваджені механізми державного управління не здійснюють належного впливу на процеси, що визначають рівень енергоефективності національної економіки. Сучасне розуміння політики енергоефективності як інструменту лише технічного регулювання економіки не відображає її суті, а державна економічна політика не стимулює споживачів енергоресурсів до їх ефективного використання. І хоча зростання цін на паливно-енергетичні ресурси вже є вагомим стимулом, в умовах фінансової кризи його вплив обмежується низькими фінансовими можливостями підприємств.

Реалізація широкомасштабної енергозберігаючої політики в Україні постійно відкладається, що обумовлено рядом причин: недосконалість нормативно-законодавчої бази; нестача коштів; відсутність системного підходу, першочергове вирішення локальних задач.

Список використаних джерел

1. Переосмислення ступеня відповідальності перед майбутнім: Національна доповідь з питань реалізації державної політики у сфері енергоефективності за 2009 рік / М. Пашкевич, В. Григоровський, В. Гавриленко, А. Гальперін, Д. Гулевець [та ін.]. – К.: НАЕР-НАУ, 2010. – 254 с.
2. Про енергозбереження: Закон України: за станом 01.07.1994 №74/94-ВР // Проблеми енергозбереження. Національна академія наук України. – 1995. – № 1. – С. 3-12.
3. Малкін Е. С. Енергетичний стан в Україні та енергозбереження: конспект лекцій / Е. С. Малкін, В. С. Пісарев; Київський національний університет будівництва і архітектури. – К.: КНУБА, 2001. – 16 с.
4. Ольшанський А. І. Основи енергозбереження: курс лекцій / А. І. Ольшанський, В. І. Ольшанський, Н. В. Беляков; УО «ВГТУ». – Витебск, 2007. – 223 с.
5. Енергетична стратегія України на період до 2030 року: за станом на 15 березня 2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN3853Z.html.
6. Ефективність як ресурс інноваційного розвитку: Національна доповідь про стан та перспективи реалізації державної політики енергоефективності у 2008 році / С. Ф. Єрмілов, В. М. Геєць, Ю. П. Яценко, В. В. Григоровський, В. Е. Лір та ін. – К.: НАЕР, 2009. – 93 с.
7. Суходоля О. М. Фактори впливу на енергоефективність національної економіки / О. М. Суходоля // Вісник НАДУ. – 2005. – № 1. – С. 236-247.
8. Ратушняк Г. С. Управління проектами енергозбереження шляхом термомодернізації будівель: навчальний посібник / Г. С. Ратушняк, О. Г. Ратушняк. – Вінниця: ВНТУ, 2006. – 106 с.
9. Маркова С. Ф. Можливості використання резервів енергозбереження в економічному розвитку України / С. Ф. Маркова // Економіка та держава. – 2010. – № 12. – С. 90-92.
10. Сокирник І. В. Стратегія підприємства: конспект лекцій / І. В. Сокирник. – Хмельницький: ТУП, 2003. – 122 с.